

інструментів удосконалюють почуття ритму, тембровий слух [1; 165].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, тільки в синтезі з розвитком мовлення, музичне виховання у дітей проходить гармонійно і природно. Вплив музики на наше життя всеохоплююче. Пронизуючи наскрізь всі століття і епохи, всіх чоловіків і жінок, всі раси, релігії та національності, музика є загальнозрозумілою мовою, що складається з універсальних компонентів. Музика підноситься над усіма верствами населення незалежно від доходів, соціальної приналежності і освіти.

Звук володіє містичними властивостями. Він може набувати фізичну форму і контури, які здатні впливати на наше здоров'я, свідомість і поведінку. Використання великої сили музики у роботі з дітьми по зміцненню та відновленню їх психічного і фізичного здоров'я не тільки доцільно, але й необхідно і може принести хороші результати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бородулина С. Ю. *Коррекционная педагогика / С. Ю. Бородулина. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2004 – 352 с.*
2. Ветлугина Н. А. *Эстетическое воспитание в детском саду: Пособие для воспитателей детского сада / Н. А. Ветлугина. – М. : Просвещение, 2007. – 240 с.*
3. Гураш Л. *Відчуті і збагнуті : теорія і методика. Київ // Дошкільне виховання. – 2002.*
4. Мастюкова Е. М. *Лечебная педагогика / Е. М. Мастюкова. – М. : Гуманист. Изд. Центр ВЛАДОС, 1997 – 304 с.*
5. *Основные направления коррекции общего недоразвития речи средствами музыкально-ритмических занятий. Проведение логопедической работы с детьми дошкольного и школьного возраста с речевыми нарушениями. // Сб. методических рекомендаций. – Владимир, ВОИУУ, 1999. – С.2-8.*
6. Филочева Т. Б. *Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста: Практическое пособие / Т. Б. Филочева, Г. В. Чиркина. – М. : АЙРИС-ПРЕСС, 2004. – 244 с.*

УДК 376.1:81'342.3+612.858.7]-053.4

Г. І. Пересадько

вчитель-логопед

КУ Сумський ДНЗ № 33 «Маринка»

РОЗВИТОК ФОНЕМАТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ ТА СЛУХУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядаються особливості навчання дітей дошкільного віку впізнавання мовленнєвих і немовленнєвих звуків, близьких і схожих звуків рідної мови, особливості розвитку у дошкільників фонематичного сприймання, слуху, вироблення уміння та навички звукового аналізу.

В статье рассматриваются особенности обучения детей дошкольного возраста узнаванию речевых и неречевых звуков, схожих звуков родного языка, особенности развития у дошкольников фонематического восприятия, слуха, выработки умения та навыка звукового анализа.

The article considers the peculiarities of the education of children of pre-school age discrimination voice and non-spoken sounds similar sounds of the native language, especially the development of the preschoolers phonemic perception, hearing, the development of skills the skills of a sound analysis.

Ключові слова: фонематичний слух, сприймання, звук, формування.

Ключевые слова: фонематический слух, восприятие, звук, формирование.

Keywords: phonemic hearing, perception, sound, formation.

Постановка проблеми. Оволодіння мовленням як засобом пізнання і способом специфічного людського спілкування є найвагомішим досягненням дошкільного дитинства. Згідно нової редакції Базового компоненту дошкільної освіти інваріативною складовою змісту дошкільної освіти є освітня лінія «Мовлення дитини», яка передбачає засвоєння дитиною культури мовлення та спілкування, елементарних правил користування мовленням у різних життєвих ситуаціях [1].

Мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку складається із різних видів говоріння та слухання, під час якої формуються мовленнєві вміння і навички. Різні відхилення в розвитку мовлення негативно позначаються на

сприйманні мовлення, висловлюванні власних думок, оволодінні знаннями та формуванні особистості дитини.

Допомогти дитині навчитись розрізняти мовленнєві і немовленнєві, близькі і схожі звуки рідної мови, правильно їх вимовляти, та розвинути фонематичне сприймання, слух, виробити уміння та навички звукового аналізу – це основні завдання логопедичної роботи.

Мета статті – висвітлити особливості розвитку фонематичного сприймання та слуху у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У розвитку мовлення дитини важливу роль відіграє реалізація вроджених здібностей до сприймання мови. Уже на першому році життя дитини починається її спілкування з людьми. Дитина, реагуючи на інтонацію, ритм починає розуміти завдання, висловлені людьми, які її оточують (шукає очима іграшку або тягнеться до неї у відповідь на прохання матері взяти іграшку та інше). Пізніше, керуючись словесними інструкціями, дитина показує в себе та інших осіб ніс, очі, вуха, реагує на слова матері, пов'язані із задоволенням різних життєвих потреб. Проте, сприймання фонем, як смислорозрізняювальних одиниць, починається на другому році життя. Чітке розрізнення таких слів, як *мама, баба* та ін., є показником диференційованого сприймання фонем, за якими протиставляються дані слова. Поява перших слів, оволодіння семантикою слова сприяє активному розвитку фонематичних процесів.

Взаємозв'язок функцій слухового і мовно-рухового аналізаторів простежується як у ході нормального розвитку мовлення, так і в умовах певного її недорозвинення. Численні дослідження показали, що недорозвинення фонематичних процесів може спричинювати вади звуковимови, письма і позначатись на розвитку лексичної і граматичної систем мови. Своєчасна допомога дитині в подоланні вад фонематичного розвитку сприяє значному піднесенню ефективності логопедичної роботи з дошкільниками [3].

З раннього віку дитину оточує безліч різноманітних звуків: шум вітру, дощу, шелест листя, гавкіт собаки, сигнал машини, звуки музики, мовлення людей

тощо. Але всі ці слухові враження сприймаються дитиною неусвідомлено, зливаючись з іншими, більш важливими для неї сигналами [2]. Дитина ще не вміє управляти своїм слухом, часом просто не помічає звуків, не може порівнювати і оцінювати їх за гучністю, силою, тембром.

Вміння зосереджуватись на звуках – це важлива здібність людини. Без неї неможливо навчитись слухати та розуміти мовлення. Слух відіграє велику роль у сприйманні мови. Він може бути біологічний і мовленнєвий [5]. За допомогою біологічного слуху людина розрізняє немовленнєві, або навколишні, звуки (свист вітру, спів птахів, голоси звірів, сигнал автомобіля тощо), може визначити джерело звуку, напрям звучання, віддаленість звуку, кількість звуків. Завдяки мовленнєвому слуху людина розрізняє голоси оточуючих її людей, розуміє зміст того, про що говорять, диференціює звуки рідної мови. Мовленнєвий слух впливає на якість оволодіння дитиною писемним мовленням.

Для того, щоб дитина навчилась чітко й зрозуміло вимовляти звуки та слова, правильно користуватися голосом, вона повинна навчитись сприймати та розрізняти звуки. Ця здібність не з'являється спонтанно, її слід розвивати.

Якщо дитину 3-4 років навчити правильно сприймати на слух різні звуки, розуміти їх, то далі вона легко оволодіє правильним і красивим мовленням, навчиться правильно читати, писати і виконувати аналіз звукового складу слова.

На етапі розпізнавання немовленнєвих звуків в процесі спеціальних ігор та вправ необхідно проводити корегувальну роботу з розвитку слухового сприймання, розвивати навички впізнавання та розрізнення немовленнєвих звуків. Будь-яке завдання дитині треба чітко пояснити, визначити умови виконання. А ще повторити в кількох варіантах, щоб дитина навчилась переносити набуті знання і вміння в нові умови. Цю роботу необхідно проводити в такій послідовності:

- ✓ гомін, пов'язаний з природними явищами: гуркіт грому, шум дощової зливи, шум вітру, весняна капель;
- ✓ побутовий гомін: шум пирососа,

холодильника, дзвінок телефону, дверний дзвінок, «ходьба» годинника;

- ✓ гомін міста: шум автобуса, мотоцикла, потяга, сирена швидкої допомоги, міліцейської машини, пожежної машини, гул вертольота, літака.
- ✓ звуки музичних інструментів: сопілки, бубна, барабана, піаніно, гітари, маракаса тощо;
- ✓ емоційні та фізіологічні прояви людини: сміх, плач, кашель, чихання.

Для розвитку слуху перед дітьми ставляться і такі завдання: навчитися розпізнавати джерело звуків, їх напрям, силу, висоту, кількість звучань, відтворювати певні ритми тощо [4]. Для реалізації цього завдання доречно використовувати різноманітні ігри та ігрові вправи, які представлено у статті більш детально.

Визначення джерела звуків.

1. Починаючи роботу, дітям пропонують прислухатися до звуків за вікном (Що шумить? Що гуде? Хто кричить?. Хто розмовляє?. Хто сміється?). Далі дітям пропонують уважно послухати та визначити, які звуки чути з вітальні, з музичної зали та вулиці.

2. Прослухати звучання двох-трьох предметів і запам'ятати, які звуки створює кожен із них (дитина називає предмет, який звучав, самостійно створює аналогічні звуки).

3. На столі лежать предмети зі скла, дерева, заліза, паперу тощо. Дитина заплющує очі. Логопед бере по черзі предмети і створює ними різні звуки: брязчить ключами, шарудить газетою, стукає молоточком, гортає книжку, переливає воду із чашки в чашку. Дитина повинна назвати предмет, яким був створений звук.

4. Рухлива гра «Гучно – тихо». Логопед призначає ведучого та пропонує йому заплющити очі. Потім ховає якусь іграшку (у шафу, за спину одного з дітей) та пропонує ведучому знайти цю іграшку, орієнтуючись на силу ударів барабана. Якщо дитина підходить близько до того місця, де знаходиться іграшка, барабан б'є гучно, якщо віддаляється – барабан звучить тихо. Цю гру можна повторювати, використовуючи замість барабана бубон, дзвоник, плескати в долоні, стукати молоточком по столу.

Визначення напрямку звучання.

1. Дидактична гра «Де дзвіночок?». Дитина заплющує очі, логопед тихенько стає осторонь від дитини (справа, зліва, позаду) та дзвенить у дзвіночок. Дитина, не відкриваючи очі, повинна рукою показати напрямок, звідки лунає звук. Ця гра має ще такий варіант. Діти стають у коло. Непомітно для ведучого вони передають за спиною один одному дзвіночок. Ведучий повинен відгадати й показати, у кого за спиною дзвенів дзвіночок.

2. Дидактична гра «Знайди іграшку». Спочатку логопед показує дитині іграшку, яку він ховатиме. Дитина виходить з кімнати, а логопед ховає її. Дитина заходить у кімнату, логопед тихо плескає у долоні. Коли дитина наближається до того місця, де захована іграшка, логопед плескає сильніше, коли віддаляється – плескати майже припиняє. Плескання у долоні можна замінити гучною і тихою музикою.

Можна запропонувати дітям інший варіант цієї гри. Дітям роздані музичні іграшки, з якими вони сідають у різних кінцях кімнати. Одні діти по черзі створюють звуки, кожен своєю іграшкою, а інші визначають напрям звучання.

Визначення висоти, сили, тембру голосу.

Протягом даного етапу навчають дітей розрізняти висоту, силу і тембр голосу, орієнтуючись на однакові звуки, звукосполучення та слова.

1. Дидактична гра «Хто кличе?». Діти по черзі називають ім'я ведучого, який стоїть до них спиною. Ведучий відгадує, хто його кличе. Потім гра ускладнюється і діти кличуть ведучого: «Ау!» То голосно, то тихо – в залежності від того, що скаже логопед: «Далеко пішли у ліс» або «Близько підійшли».

2. Рухова гра «Відгадай, чий голосок». Діти стають у коло. Одна дитина стоїть у центрі кола із зав'язаними очима і говорить:

*Жабеня по доріжці скаче,
витягнувши ніжки,
Побачило комара і закумкало:
КВА – КВА – КВА!*

(відповідає хтось із дітей).

Ведучий, який знаходиться у центрі кола, відгадує, яка дитина «кумкала».

3. Дидактична гра «Мама та діти».

Дітям роздаються малюнки із зображенням домашніх тварин: дорослих і дітей: корови і теляти, кози і козеняти. Логопед просить відтворити звуко-наслідування тварин-мам і тварин-дітей, піднімаючи відповідний малюнок.

Розвиток фонематичного сприймання, який розпочали на матеріалі немов лених звуків, продовжується і поступово охоплює всі звуки мовлення.

Розрізнення слів, близьких за звуковим складом.

Почати роботу рекомендують із слів, що відрізняються одним голосним звуком.

1. Дидактична вправа «Слухай уважно». Логопед знайомить дітей з назвами парних картинок (дим – дім, шубка – шибка, бант – бинт, кит – кіт, куля – Коля, ручка – річка, лис – ліс, булка – білка, салат – салют тощо), потім роздає картинку дітям і запитує: «В кого КИТ, а в кого КІТ?» Діти піднімають відповідні картинку.

2. Дидактична вправа «Знайди помилку». Діти слухають віршовані рядки і виправляють помилки (рік пішов гуляти в сад, не дійшов, бо повз назад; кинула шишку на мене зозуля, в мене на лобі з'явилася Куля; пригріло сонечко як слід, і на Дніпрі розтанув дід).

3. Дидактична вправа «Слухай та виконуй». Логопед роздає дітям великі квадрати, розділені на 9 маленьких, та набір парних картинок: «Марина – малина, рак – лак, коса – коза, мишка – миска, шапка – жабка». Дітям слід уважно слухати інструкцію та виконувати її: взяти картинку, на якій зображена «шапка», та покласти її у правий верхній квадрат; взяти картинку, на якій зображена «жабка», та покласти її у лівий середній квадрат.

Диференціація складів.

На цьому етапі навчають дітей розрізняти склади. Але перед цим доцільно ввести поняття «склад».

1. Дидактична вправа «Скільки складів». Логопед називає ряд складів та пропонує дітям сказати, скільки складів вони почули.

2. Дидактична вправа «Відшукай свою картинку». Логопед називає кожній дитині склад (*ма, мо, му, ми, ме*). Далі пояснює, що дітям слід запам'ятати цей

склад та відшукати картинку, назва якої починається на цей склад.

3. Дидактична гра «Вгадай слово». Логопед виставляє на дошці картинку, а потім пропонує дітям відгадати, яку картинку загадав, плескаючи у долоні один, два, три або чотири рази, в залежності від кількості складів у слові, а діти намагаються відгадати, яке слово загадав логопед.

Диференціація фонем.

Починати роботу по розрізненню фонем слід з диференціації голосних звуків. На цьому етапі корисним та цікавим для дітей є використання картинок-символів. Кожен звук мовлення позначається певним предметом, звучання якого нагадує цей звук. Також ці картинки-символи використовуються під час вивчення дітьми літер, бо в кожній картинці є прихована літера.

1. Дидактична вправа «Спіймай звук». Логопед пояснює дітям, що їм слід «спіймати» голосний звук, наприклад [а]. Далі логопед вимовляє ряд звуків [а, о, е, у, а, и, і, а]. Діти плещуть у долоні тільки тоді, коли почують звук [а]. Відпрацьовувати можна будь-який звук, склад або слово із заданим звуком.

2. Дидактична вправа «Різнокольорові звуки». Логопед пояснює дітям, що всі голосні звуки будемо позначати червоними геометричними фігурами: звук [а] позначимо великим кружечком, звук [у] – маленьким кружечком, [о] – овалом, [е] – трикутником, [и] – квадратом, [і] – прямокутником. Діти поступово ознайомлюються із цими позначками, отримують їх. Логопед вимовляє звук, а діти піднімають відповідну геометричну фігуру.

Розвиток навичок звукового аналізу.

Роботу над розвитком звукового аналізу починають після того, як діти навчаться визначати кількість складів у словах.

1. Дидактична вправа «Який звук у кінці слова?». Діти по черзі виймають із конверта картинку, голосно і чітко її називають, визначаючи останній звук. Потім повторюють цей звук окремо. Починати цю роботу слід із звуків, які діти визначають легше. Вправа має ускладнення. Діти розкладають картинку на дві групи: з одного боку картинку, назва яких закінчується на один звук, з

іншого на інший.

2. Дидактична гра «Рукавичка». Діти отримують по одній рукавичці з зображенням на ній малюнком. Логопед пояснює, що необхідно знайти другу рукавичку, на якій картинка починається на такий самий звук. Діти виходять і шукають пару до своєї рукавички.

Висновки. Виходячи з вищесказаного можна зробити висновок, що сформований фонематичний слух передбачає розвиток багатьох умінь, головними серед яких є: уміння чути окремі звуки у слові, виокремлювати звуки у словах і складати зі звуків слова; уміння розрізняти на слух всі звуки мови, які належать до різних фонем, не змішуючи їх один із одним; уміння співвідносити почутий звук із певною фонемою мови. Недостатній розвиток фонематичних процесів негативно впливає на якість мовлення дитини, гальмує оволодіння грамотою. Тому формування фонематичного слуху необхідно вважати первинним і дуже важливим завданням початкового етапу навчання будь-якої мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція), Київ, 2012 – 42 с.
2. Древецька Л. О. Розвиток слухової уваги та фонематичного сприймання на матеріалі мовних та немовних звуків // «Розкажіть онуку», 2009.
3. Филічева Т. Б. Основи логопедії / Т. Б. Филічева, Н. А. Чевелева. – М.: Просвещение, 1998.
4. Сухар В. Л. Придумай слово / В. Л. Сухар. – Харків: Ранок, 2011.
5. Уткіна В. М. Розвиток слухової уваги, слухової пам'яті та фонематичного сприймання // Психологічна газета, 2008.

УДК 372.461 – 053.4:316.356.2

А. О. Петренко

студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»

В. М. Андросова

старший викладач кафедри логопедії
Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ПРОФІЛАКТИКА ЗАЇКАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СІМ'Ї

В статті висвітлені напрямки профілактики заїкання у дітей дошкільного віку в сім'ї та статистичні дані його поширення у населення.

В статті изложены направления профилактики заикания у детей дошкольного возраста в семье и статистические данные его распространения у населения.

The article is devoted to directions of prevention of stuttering in children of preschool age in the family and statistical data of its prevalence among the population.

Ключові слова: заїкання, діти дошкільного віку, профілактика, сім'я.

Ключевые слова: заикание, дети дошкольного возраста, профилактика, семья.

Key words: stuttering, children of preschool age, prevention, family.

Постановка проблеми. З огляду на багатомісячну історію вивчення і лікування порушень мовлення, заїкання – це одне із захворювань, яке вивчалось з давніх часів та досить поширене нині. Заїкання – це порушення темпоритмічної організації мовлення, зумовлене судомним станом м'язів мовленнєвого апарату.

Як стверджує Р. Є. Левіна, в загальній проблемі заїкання особливе місце займає дошкільний вік, на який припадає найбільша кількість випадків виникнення цього дефекту [5, с. 474]. За Р. Кьоном, заїкання спостерігається в будь-якому віці та в осіб обох статей, але здебільшого ним страждають хлопчики у віці від 6 – 14 років, натомість як у дівчаток та дорослих осіб зустрічається рідше. Заїкання не однаково поширено у всіх країнах: в одних воно зустрічається частіше, в інших – рідше. Більше заїк зустрічається в Європі, а саме в Німеччині, Франції, Австрії, Італії, Іспанії, Голландії і Швеції [5, с. 368].

За статистичними даними Т. С. Резніченко, заїканням страждає приблизно 3 % дітей. На його думку, поширеність заїкання залежить від такої особливості, як темп мовлення певної нації. У французів на заїкається страждає 5-7 %, у німців – 2 % населення, американські індіанці не заїкаються взагалі. Заїкання у хлопчиків спостерігається в 3-4 рази частіше, ніж у дівчаток. Т. В. П'ятниця зазначає, що заїкання зустрічається у дітей у віці 2-3 роки – 39,1 %, в 4-5 років – 35,9 %, у дітей старше 7 років – 12,2 %, не встановлено – 12,8 % [4, с. 28].

Таким чином, зважаючи на статистичні дані поширення заїкання,